

De stad,

Negentiende-eeuwse parken werden aangelegd om de collectieve levenskwaliteit te verbeteren. Ze brachten de stedeling in contact met bomen en planten, met open perspectieven, met ontspanning. Op oude ansichtkaarten lijken ze wel voorbehouden voor de elite, maar toch waren ze een manier om kwalitatieve groene ruimte te vulgariseren. Ze waren toegankelijk voor alle lagen van de bevolking. Dat beoogde Leopold II althans met de creatie van brede boulevards en grootstedelijke parken in Brussel. Ze zijn sindsdien gemeengoed geworden, als de gedeelde tuin van de stedeling.

je tuin

Een parcours door Brussel

MAARTEN DIERYCK [TEAM BOUWMEESTER MAÎTRE ARCHITECTE]

Het verhaal van open ruimten zoals die in de 19de eeuw nog samen met de uitbreiding van de stad vastgelegd en ingericht konden worden, gaat vandaag niet meer op. De stadsontwikkeling liet geen onbestemde open ruimte meer over. Maar ze liet wel veel littekens achter, ongebruikte terreinen in de bebouwde gekte, spleten in de stad. Spoorlijnen, gedempte Zenne-armen, een afgedekte sluis – deze ruige stadsdelen vormen vandaag het grootste reservoir voor zachte verbindingen, ecologische corridors, wijkverbinders en sociale versterkers. Als we vandaag extra plaats voor stedelijke tuinen willen maken, moeten we die zoeken in de marges van de stad.

Smalle lange linten

De nieuwe groene ruimten in Brussel ontstaan vaak door de ingebruikname van braakliggende terreinen langs natuurlijke of industriële lineaire structuren, zoals de Zenne of de spoorlijnen. Zo legde Brussel Leefmilieu met weinig middelen een natuurlijk en ecologisch park aan in een oude spoorwegbedding nabij Tour & Taxis en realiseerde het een groene verbinding op de ingekokerde Zenne in de hyperdense Masuiwijk in Schaarbeek. In de toekomst moeten er nog een aantal van die lange smalle groene linten bijkomen. Het Brussels Gewest heeft sinds kort een principeakkoord met de Belgische Spoorwegen, waardoor het de bermen langs de spoorlijnen in Brussel mag gebruiken als publieke ruimte. Er zullen fietspaden worden aangelegd, maar ook nieuwe groene ruimten ingepast. Het park in de spoorwegbedding nabij Tour & Taxis wordt momenteel doorgetrokken tot aan Bockstael en zelfs nog verderop, met een resem *pocket parks* op verloren snippers langs dezelfde spoorlijnen. Zo ontstaat geleidelijk een netwerk van smalle maar lange groene linten, dwars door Brussel.

Nieuwe tuinen in oude buurten

De nieuwe parken komen tegemoet aan iets waar Leopoldiaans Brussel nog geen nood aan had, maar waar de hedendaagse stedeling naar hunkert, namelijk de mogelijkheid om zich de publieke ruimte voor een stuk persoonlijk toe te eigenen. Een manier om dat te bewerkstelligen is een beperkte verantwoordelijkheid te leggen bij een groep van bewoners of gebruikers, los van de officiële beheerder van het park. Misschien gaat het zo wel om een substituut voor de zorg voor de eigen individuele tuin.

Deze verantwoordelijkheid is makkelijk af te bakenen als de stedeling ook een meetbaar persoonlijk voordeel heeft bij goed onderhoud van de publieke ruimten. Dit recept is meermaals toegepast. Bij het park aan Tour & Taxis is een vijftiental tuinders in de

weer met een gemeenschappelijke moestuin waar ze groenten, fruit en kruiden telen voor eigen gebruik. In het Zennepark in Schaarbeek werd een klein stukje speciaal ingericht voor een groentetuin. Dit wordt nu beheerd door ABC, een kunsteducatief centrum voor kinderen dat grenst aan het park. In het Dudenpark werd dan weer een monumentaal grasperk van 2.000 m² omgevormd tot een enorme kruidentuin, die wordt onderhouden door buurtbewoners. Iedereen mag er kruiden komen plukken.

Voor stadsbewoners die bij hun eigen woning geen individuele buitenruimte hebben, betekent zo'n gemeenschappelijke moestuin een verbetering van hun levenskwaliteit. Maar het recept is niet overal toepasbaar. Grote oppervlaktes in een publiek park individualiseren is niet altijd zinnig of evenwichtig. Gebruikers

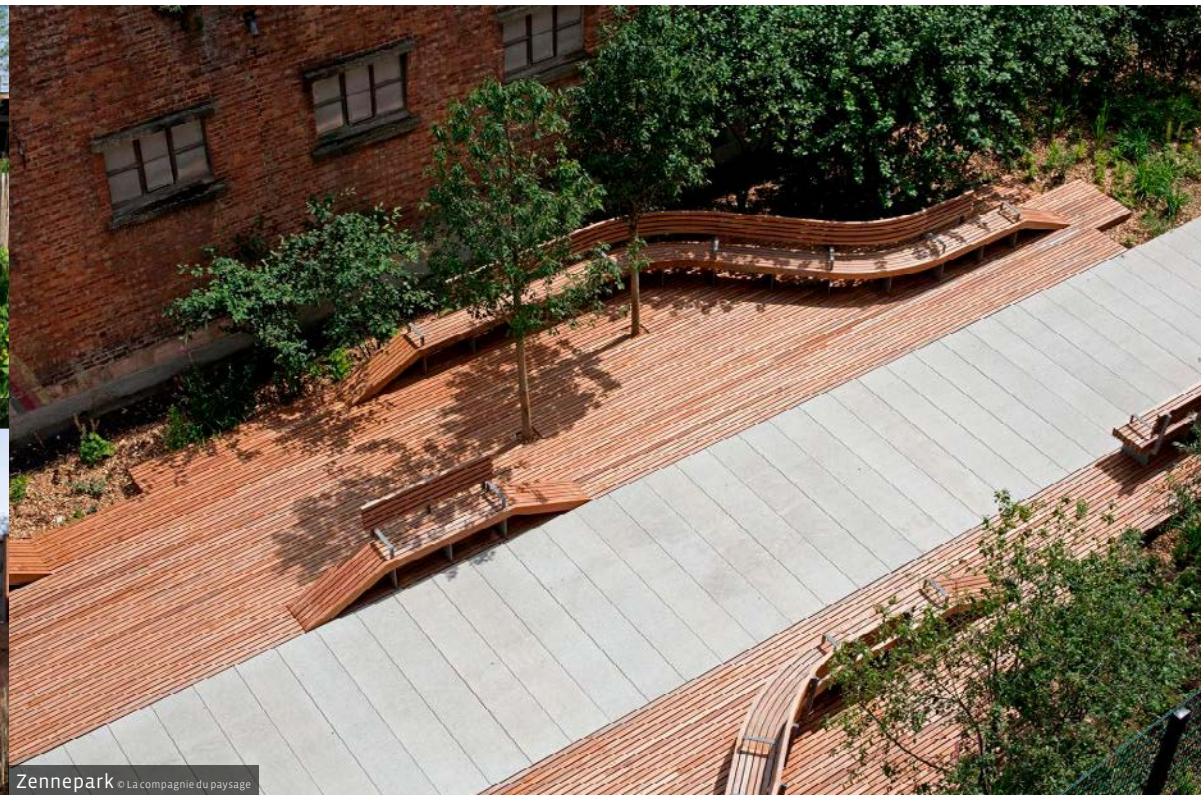
**ER ONTSTAAT
GELEIDELIJK EEN
NETWERK VAN
SMALLE MAAR
LANGE GROENE
LINTEN, DWARS
DOOR BRUSSEL.**

Moestuingedeelte van Parckfarm © Velp

Braakland in Vorst © Séverin Malaud

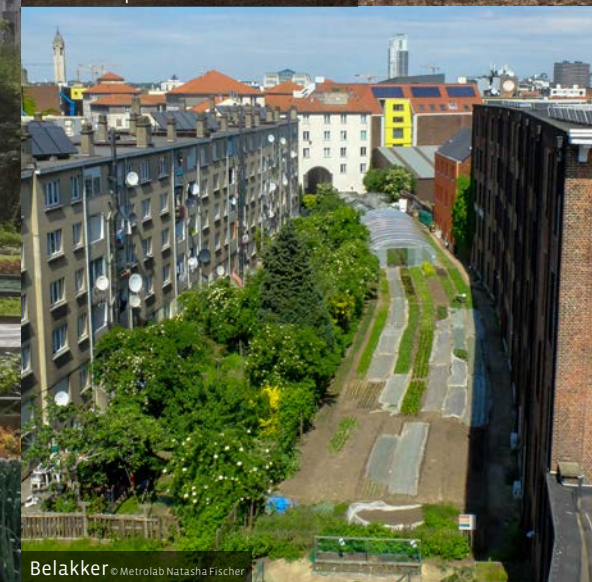
Zennepark © La Compagnie du paysage

Belakker © Atelier Groot Eiland

Site Zennepark © Séverin Malaud

Belakker © Metrolab/Natasha Fischer

van het park die niet mee tuinieren, zijn in de moestuin immers niet welkom. Semiprivativering is de keerzijde van het idee van de gedeelde publieke ruimte.

Kunnen we verder gaan in een verantwoordelijkheidsverschuiving naar de stadsbewoner? Worden parken dan meer 'common', of net minder? Ontstaat er niet net een exclusiviteit? De High Line in New York kwam er op initiatief van verantwoordigde bewoners, en wordt vandaag nog steeds onderhouden en georganiseerd via een coöperatieve groep. Maar er klinkt ook kritiek. Ook in Londen zijn actieve bewoners via *garden trusts* gelinkt aan het onderhoud van parken.

Een bredere kijk op publieke ruimte

De stadsvernieuwingscontracten die in 2016 voor het eerst werden ingevoerd, zijn een uitbreiding van de gemeentelijke wijkcontracten tot een gemeente-overschrijdend niveau. Deze schaalvergroting leidt tot een nieuwe kijk op ontwikkeling bij de stadsplanners. Er is eindelijk budget vrijgemaakt om grotere stadsgebieden, zoals de Heyvaertwijk tot aan Weststation, de Maritiemwijk en Tour & Taxis, als geheel te bekijken en strategische ingrepen voor te stellen.

Opeens komt het potentieel van de overgedimensioneerde publieke ruimten in de modernistische Noordwijk bovendien. Bij de transformatie van de eentonige kantorenwijk naar een gemengde wijk kan het Maximiliaanpark worden omgevormd tot een echt grootstedelijk park. De Zenne zal er moeten worden opgelegd omwille van de waterkwaliteit, en dat biedt ook de gelegenheid om een heus parklint te creëren vanaf het IJzerplein tot aan de Masuiwijk.

De stadsvernieuwing in de wijken schept ook kansen voor de intensivering van restruimten die tot nu toe onderbelicht bleven. In de Heyvaertwijk, bijvoorbeeld, liggen talloze percelen

die moeilijk bebouwbaar zijn omdat ze restanten zijn van de oude Zenne-armen. Als we al die stukken opnieuw als open ruimte inrichten en aan elkaar stikken, levert dat een lang lint van publieke ruimten op, dat bovendien de grote open ruimten van het nieuwe evolutieve park van de Ninoofsepoort en de historische site van de Abattoir met elkaar verbindt.

Bewoners nemen het roer over

Tijdelijk gebruik van leegstaande gebouwen komt in Brussel meer en meer voor, variërend van initiatieven uit de krakersbeweging tot nieuwe commerciële pop-ups die mikken op een hip publiek. Zo'n tijdelijke ingebruikname gebeurt veel minder bij leegstaande terreinen, ook al zien we hoe de Roma kleine bidonvilles bouwen in de stad. Er ligt in Brussel veel potentieel om de commons-gedachte uit te bouwen en leegstaande terreinen via collectieve werking uit te bouwen tot publieke pleisterplaatsen, die op een andere manier ruimte voor park en tuin creëren in de stad.

Leefmilieu Brussel zet momenteel samen met de publieke ontwikkelaar MSI de eerste stappen om de zone van Weststation tijdelijk open te stellen voor het publiek. Niet wachten op het definitief ontwerp voor het grote park dat er moet komen, maar doén. Dat deed Leefmilieu Brussel ook met succes op de Materialenkaai vlakbij Sainctelette, waar vzw Toestand al vijf jaar de site tijdelijk activeert. Jongeren uit de omliggende buurten zijn er blij mee. Vijf jaar – voor een kind betekent dat van zijn twaalfde tot zijn zeventiende, lang genoeg om zijn leven in een andere plooi te leggen. En dan te bedenken dat de terreinen aan de Ninoofsepoort er sinds 1950 ongebruikt bijlagen. Nu pas ligt er een park. Door eindeloos gebakkelei misten we twee generaties die dit park nooit hebben mogen kennen.

Leegstand is onaanvaardbaar. Het Brusselse Gewest zou bewoners die een leegstandterrein als gezamenlijke private tuin in

gebruik willen nemen, kunnen ondersteunen. Ook voor gronden zouden er leegstandsboetes kunnen komen. Maar dat roept weerstand op omdat men vreest dat de tijdelijke gebruikers permanent gebruik zullen opeisen.

Commons Josaphat negeert die weerstand en neemt een klein stukje van de enorme Josaphat-site in Schaarbeek in. In de toekomst moet hier de nieuwe Josaphatwijk verrijzen met meer dan 1.500 woningen, maar nu al zijn er moestuintjes, een vergaderlokaal, zelfs enkele bewoners. Commons Josaphat onderhandelt wel met de publieke overheid, maar officiële afspraken liggen moeilijk en er is nog altijd geen contract afgesloten.

Stadslandbouw kan een andere tussenvorm zijn: lokaal groenten telen tot het terrein bebouwd wordt. De toegang ervan kan beperkt blijven tot klanten en boeren. *La ferme du chant des caillies* in Watermaal-Bosvoorde – een zelfplukboerderij die ontstaan is op woonuitbreidingsgebied – is het grootste Brusselse voorbeeld. Diverse acties en onderhandelingen hebben ertoe geleid dat de boerderij ook na de ontwikkeling van nieuwe woningen voor het grootste deel zal blijven bestaan als een voorziening van collectief belang.

Vzw Atelier Groot Eiland installeerde in Molenbeek een kleine stadsboerderij op een oude Zenne-arm die decennialang nutteloos lag te wezen in het midden van de meest dichte Brusselse wijk. Atelier Groot Eiland wil momenteel verder groententeelt stimuleren op andere kleine braakliggende terreinen in Brussel.

De leegstand van terreinen die wachten op ontwikkeling oogst

minder kritiek. Publieke overheden laten ze zonder veel schroom tientallen jaren braak liggen en nemen geen initiatief voor efficiënter gebruik. Maar de filosofie van de leegstandtaks is er een van zuinig omspringen met de beschikbare ruimte, en dat zou niet enkel mogen gelden voor private eigenaars. Decennialange leegstand van de vroegere spoorzone aan Weststation bijvoorbeeld, is publieke speculatie en allesbehalve deugdelijk beleid.

Verdichting van de open ruimte

De verdichting van de stad leidt tot meer gebruikers en bewoners in dezelfde omgeving. Deze nieuwe bewoners hebben evenzeer nood aan open ruimte om te joggen, te kuieren of de hond uit te laten. Ze willen de stad ook als tuin kunnen gebruiken. Tegelijk met de verdichting van Brussel moet dus ook de publieke ruimte verdicht worden. Maar anders dan bij gebouwen, kunnen we daar geen verdieping bovenop zetten. Het aantal vierkante meters onder onze voeten ligt vast; elke vierkante meter die verhard of bebouwd wordt, gaat ten koste van de groene open ruimte. Van alle grondstoffen in onze steden is grond de minst hernieuwbare.

**TEGELIJK MET DE
VERDICHTING VAN
BRUSSEL MOET
OOK DE PUBLIEKE
RUIMTE VERDICHT
WORDEN.**